

PROLOG

Spinoza m-a intrigat multă vreme, și ani de zile mi-am dorit să scriu despre acest îndrăzneț gânditor din secolul al XVII-lea, atât de singur — fără o familie, fără o comunitate —, autor al unor cărți ce au schimbat lumea în profunzime. El a anticipat secularizarea, statul politic liberal democratic, precum și apariția științelor naturale, deschizând astfel calea spre Iluminism. Faptul că a fost excomunicat de către evrei la vârsta de douăzeci și patru de ani și cenzurat de către creștini pentru tot restul vieții m-a fascinat dintotdeauna, probabil din pricina propriilor mele înclinații iconoclaste. Iar acest sentiment ciudat de înrudire cu Spinoza a fost întărit de informația că Einstein, unul dintre primii mei eroi, era spinozist. Când Einstein vorbea despre Dumnezeu, vorbea despre Dumnezeul lui Spinoza — un Dumnezeu pe de-a-ntregul echivalent cu natura, un Dumnezeu care cuprinde toate substanțele, un Dumnezeu „care nu joacă zaruri cu universul“ — ceea ce înseamnă că tot ce se întâmplă, fără excepție, respectă legile ordonate ale naturii.

De asemenea, cred că Spinoza, la fel ca Nietzsche și Schopenhauer, despre viața și filosofia cărora am publicat două romane, a scris multe lucruri foarte relevante pentru domeniul meu, al psihiatriei și psihoterapiei — de pildă că ideile, gândurile și sentimentele sunt provocate de experiențe anterioare, că pasiunile pot fi studiate fără patimă, că înțelegerea duce la transcendență — și am dorit să-i comemorez contribuțiile printr-un roman de idei.

Dar cum să scrii despre un om care a avut o viață foarte contemplativă, marcată de atât de puține evenimente exterioare remarcabile? A fost extraordinar de

retras, iar propria persoană nu transpare în scrierile sale. Nu am avut la dispoziție niciunul dintre materialele care de obicei se pretează la a fi povestite — drame de familie, povești de dragoste, de gelozie, anecdote ieșite din comun, certuri, ciorovăieli sau regăsiri. A purtat o corespondență bogată, dar, după moarte, confrății i-au urmat instrucțiunile și au eliminat aproape toate comentariile personale din scrisori. Nu, n-au prea existat drame exterioare în viața sa: majoritatea cercetătorilor îl privesc pe Spinoza ca pe o persoană blândă și placidă; sunt exegeți care îi compară viața cu cea a sfinților creștini, unii chiar cu a lui Isus.

Așa că m-am hotărât să scriu un roman despre viața sa lăuntrică. Aici, expertiza personală m-ar fi putut ajuta la istorisirea poveștii lui Spinoza. La urma urmei, a fost și el om, așadar *trebuie* să se fi confruntat cu aceleași conflicte fundamentale omenești care ne-au tulburat atât pe mine, cât și pe numeroșii mei pacienți cu care am lucrat de-a lungul deceniilor. Trebuie să fi avut o reacție emoțională puternică când a fost excomunicat de către comunitatea evreiască din Amsterdam, la vârsta de douăzeci și patru de ani — un edict ireversibil care poruncea ca toți evreii, inclusiv propria-i familie, să-l evite pentru totdeauna. Niciun evreu nu mai avea voie să-i vorbească vreodată, să facă negoț cu el, să-i citească scrierile sau să se apropie de el la o distanță mai mică de patru metri și jumătate. Și, desigur, nimeni nu trăiește fără să aibă o viață lăuntrică cu fantezii, vise, pasiuni și dorință de iubire. Cam un sfert din principala lucrare a lui Spinoza, *Etica*, este dedicat „depășirii sclaviei afectelor.” Ca psihiatru, eram convins că n-ar fi putut scrie acest capitol dacă n-ar fi trecut printr-o luptă conștientă cu propriile afecte.

Și totuși, am fost blocat ani de zile, căci nu găseam povestea de care are nevoie un roman — până când o vizită în Olanda, în urmă cu cinci ani, a schimbat totul. Venisem pentru niște prelegeri și, ca parte a răsplătii

mele, am solicitat și mi s-a acordat o „zi Spinoza“. Secretarul Asociației Spinoza din Olanda, un proeminent filosof spinozist, a fost de acord să petreacă o zi cu mine vizitând toate locurile importante legate de Spinoza: locuințele sale, mormântul și, principala atracție, Muzeul Spinoza din Rijnsburg. Acolo am avut revelația.

Am intrat în Muzeul Spinoza din Rijnsburg, aflat la 45 de minute de mers cu mașina din Amsterdam, cu mari așteptări, căutând — ce anume? Poate o întâlnire cu spiritul lui Spinoza. Poate o poveste. Dar, intrând în muzeu, am fost de îndată dezamăgit. Mă îndoiam că acest muzeu mic, sărăcăcios m-ar fi putut apropia de Spinoza. Singurele lucruri cu un vag caracter personal erau cele 151 de volume din biblioteca lui Spinoza, așa că m-am îndreptat imediat spre ele. Gazdele mi-au permis accesul liber și am luat una după alta aceste cărți din secolul al XVII-lea, mirosindu-le și ținându-le în mână, încântat să ating obiecte atinse cândva de mâinile lui Spinoza.

Dar reveria mi-a fost imediat întreruptă de vocea gazdei:

— Desigur, Dr. Yalom, lucrurile lui — patul, îmbrăcămintea, încălțăminte, condeiele și cărțile — au fost scoase la licitație după moartea sa pentru plata cheltuielilor de înmormântare. Cărțile au fost vândute și împrăștiate în lumea largă, dar, din fericire, notarul a întocmit o listă completă a acestor cărți înainte de licitație și, 200 de ani mai târziu, un filantrop evreu a pus laolaltă majoritatea titlurilor, folosind aceleași ediții, din aceiași ani și publicate în aceleași orașe. Așadar, noi o numim biblioteca lui Spinoza, dar de fapt este o copie. Degetele lui n-au atins niciodată aceste cărți.

M-am îndepărtat de bibliotecă și am privit portretul de pe perete. Treptat am simțit cum mă topesc în ochii aceia imenși, triști, ovali, cu pleoape groase, aproape ca o experiență mistică — lucru rar pentru mine. Dar apoi gazda mi-a spus:

— Poate nu știți, dar nu așa arăta *cu adevărat* Spinoza. Aceasta e doar o reprezentare imaginată de un artist, pe baza câtorva rânduri care-l descriau. Dacă au existat desene cu Spinoza făcute în timpul vieții sale, ele nu au supraviețuit.

Poate o poveste despre eschivarea absolută, mi-am zis.

În timp ce examinam dispozitivul de șlefuit lentile din cea de-a doua încăpere — care, la fel, nu era cel pe care îl folosise el, spunea plăcuța din muzeu, ci unul similar — am auzit-o pe una dintre gazdele mele din bibliotecă pomenind de naști.

Am revenit în bibliotecă.

— Poftim? Naziștii au fost aici? În acest muzeu?

— Da, la câteva luni după blitzkriegul din Olanda, trupele ERR au venit cu ditamai mașinile și au furat tot — cărți, un bust și un portret al lui Spinoza — tot. Le-au încărcat, apoi le-au sigilat și au expropriat muzeul.

— ERR? Ce înseamnă asta?

— Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg. Trupele de șoc ale liderului nazist Rosenberg — adică Alfred Rosenberg, cel mai important ideolog nazist antisemit. El era responsabilul cu jaful în Cel de-al Treilea Reich și, sub comanda lui Rosenberg, trupele ERR au jefuit întreaga Europă — la început, doar bunuri evreiești, iar ulterior, pe măsură ce războiul a continuat, orice lucru de valoare.

— Deci aceste cărți i-au fost confiscate *de două ori* lui Spinoza? am întrebat. Vreți să spuneți că aceste cărți au trebuit achiziționate din nou, ca biblioteca să fie refăcută pentru a doua oară?

— Nu, în mod miraculos, aceste cărți au supraviețuit și au fost aduse înapoi după război, cu doar câteva exemplare lipsă.

— Uimitor! *Există, totuși, o poveste*, m-am gândit. Dar de ce să-și fi bătut Rosenberg capul cu aceste cărți? Știu că unele au o valoare modestă — fiind din secolul al XVII-lea și chiar mai vechi —, dar de ce n-au intrat pur

și simplu în Amsterdam Rijksmuseum să înșface un Rembrandt care valorează de cincizeci de ori cât toată această colecție?

— Nu, nu despre asta e vorba. N-a fost vorba despre bani. Trupele ERR aveau un interes suspect pentru Spinoza. În raportul său oficial, ofițerul lui Rosenberg, nazistul care s-a ocupat efectiv de jefuirea bibliotecii, a scris o propoziție semnificativă: „Conține lucrări timpurii valoroase de mare importanță pentru cercetarea chestiunii Spinoza“. Puteți vedea raportul pe internet, dacă doriți, se află printre documentele oficiale de la Nürnberg.

Eram șocat. „O cercetare a «chestiunii Spinoza» făcută de naziști? Nu înțeleg. Ce-a vrut să spună? Ce însemna această chestiune Spinoza pentru naziști?“

Ca la un semn, gazdele mele au ridicat din umeri și și-au întors palmele în sus.

Am insistat.

— Vreți să spuneți că din cauza acestei chestiuni Spinoza ei au protejat cărțile de aici și nu le-au ars, așa cum au ars o parte atât de mare din Europa?

Ei au dat din cap aprobator.

— Și unde a fost păstrată biblioteca în timpul războiului?

— Nimeni nu știe. Cărțile pur și simplu au dispărut timp de cinci ani și au reapărut în 1946, într-o mină de sare din Germania.

— O mină de sare? Uimitor! Am apucat una dintre cărți — un exemplar al *Iliadei* din secolul al XVII-lea — și am spus, în timp ce-i mângâiam coperta: Deci această carte de povești antice are propria-i poveste.

Gazdele m-au dus să văd și restul casei. Venisem într-un moment prielnic — puțini vizitatori văzuseră și cealaltă jumătate a clădirii, întrucât fusese ocupată timp de secole de către o familie de muncitori. Dar ultimul membru al familiei murise recent, iar Societatea Spinoza achiziționase urgent imobilul și tocmai începea reconstrucția pentru a-l

adăuga muzeului. M-am plimbat printre resturile de moloz din modesta bucătărie și din camera de zi și am urcat apoi scările înguste, abrupte, spre dormitorul mic, neinteresant. Am cercetat rapid camera simplă și am început să cobor, când am zărit o crăpătură îngustă, de 0,5 pe 0,5 metri într-un colț al tavanului.

— Ce e asta?

Bătrânul îngrijitor a urcat câteva scări pentru a vedea și mi-a spus că era o trapă ce ducea la o mansardă minusculă unde două evreice, o mamă vârstnică și fiica ei, se ascuseseră de naziști pe toată durata războiului.

— Le-am hrănit și le-am îngrijit.

Incredibil! Patru din cinci evrei olandezi fuseseră uciși de către naziști! Însă la etaj, în casa lui Spinoza, ascunse în pod, două evreice fuseseră îngrijite cum se cuvine pe toată durata războiului. Iar la parter, micul Muzeu Spinoza fusese jefuit, sigilat și expropriat de către un ofițer din trupele de șoc ale lui Rosenberg, care considera că biblioteca acestuia i-ar putea ajuta pe naziști să rezolve „chestiunea Spinoza“. Dar ce însemna pentru ei această chestiune Spinoza? Mă întrebam dacă nazistul Alfred Rosenberg nu îl căutase și el pe Spinoza, prin metode proprii, din motive personale. Intrasem în muzeu cu un mister și îl părăseam cu două.

La scurt timp, am început să scriu.

CAPITOLUL ÎNTÂI

Amsterdam — aprilie 1656

În timp ce ultimele raze de lumină alunecă peste apele canalului Zwanenburgwal, Amsterdamul își încetează activitatea. Vopsitorii își adună țesăturile purpurii, puse la uscat pe malurile de piatră ale canalului. Comercianții coboară storurile și trag obloanele dughenelor din piață. Câțiva muncitori care se târăsc spre case se opresc pentru o gustare cu gin olandez la standurile cu heringi de pe canal și apoi își continuă drumul. Amsterdamul se mișcă încet: orașul e în doliu, încă în convalescență după ciuma care, cu doar câteva luni în urmă, a ucis unul din nouă locuitori.

La câțiva metri de canal, pe Breestraat, la nr. 4, Rembrandt van Rijn, falit și nițel afumat, aplică o ultimă trăsătură de penel picturii sale *Jacob binecuvântând pe fiii lui Iosif*, se semnează în colțul din dreapta, jos, își azvârle paleta pe podea și se întoarce pentru a coborî scara îngustă, spiralată. Imobilul, care peste trei secole va deveni muzeu și casă memorială, este, în această zi, martor al ocării suferite de pictor. Casa roiește de ofertanți care așteaptă ca toate bunurile artistului să fie licitate. Dând morocănos la o parte mulțimea de gură-casă de pe scară, el iese pe ușa din față, inhalează aerul sărat și se îndreaptă poticnit spre taverna din colț.

La Delft, 70 de kilometri spre sud, un alt artist își începe ascensiunea. Johannes Vermeer, în vârstă de 25 de ani, își privește pentru ultima dată noua pictură, *Codoașa*. Își plimbă privirea de la dreapta la stânga. Prima dată, prostituata într-o haină de un galben țipător. În regulă. În regulă. Galbenul lucește precum lumina vie a soarelui. Și grupul de oameni din jurul ei. Excelent — oricare dintre

ei ar putea să iasă din tablou și să înceapă o conversație. Se apleacă pentru a surprinde mai de aproape privirea micuță, dar tăioasă a tânărului șmecher, cu pălărie de filfizon. Vermeer dă din cap aprobator spre replica sa miniaturală. Satisfăcut la culme, se semnează cu o înfloritură în colțul din dreapta, jos.

Revenind la Amsterdam, pe Breestraat, la doar două clădiri distanță de pregătirile pentru licitația de la domiciliul lui Rembrandt, un neguțător în vârstă de 23 de ani (născut cu numai câteva zile înainte de Vermeer, pe care îl va admira, dar nu-l va întâlni niciodată) se pregătește să-și închidă prăvălia de import-export. Pare prea delicat și frumos pentru un neguțător. Trăsăturile sale sunt perfecte, pielea sa măslinie fără pată, ochii săi întunecați, mari și plini de viață.

Privi pentru ultima dată în jur: multe dintre rafturi sunt la fel de goale ca buzunarele lui. Pirații interceptaseră ultimul său transport din Bahia, și nu avea nici cafea, nici zahăr sau cacao. Timp de o generație, familia Spinoza condusesese o prosperă afacere de import-export angro, dar acum cei doi frați Spinoza, Gabriel și Bento, trebuiau să se mulțumească cu o mică prăvălie de vânzare cu amănuntul. Trăgând în piept aerul plin de praf, Bento Spinoza identifică, cu resemnare, excrementele fetide de șobolan care însoțeau aroma de smochine uscate, stafide, ghimbir confiat, migdale și năut și aburii de vin acru spaniol. Ieși din prăvălie și își începu, ca în fiecare zi, lupta cu lacătul ruginit ce fereca ușa de la intrare. O voce necunoscută, adresându-i-se într-o portugheză pompoasă, îl făcu să tresară.

— Dumneata ești Bento Spinoza?

Spinoza se întoarse și se trezi față în față cu doi străini, tineri și obosiți, care păreau să fi bătut cale lungă. Unul era înalt, cu un cap masiv, zdravăn, aplecat înainte, parcă prea greu pentru a fi ținut drept. Avea haine de calitate, dar murdare și șifonate. Celălalt, în haine țărănești zdren-

țuite, stătea în spatele tovarășului său. Avea părul lung, încâlcit, ochii negri, bărbia îndrăzneată și un nas viguros. Era foarte țeapăn. Doar ochii i se mișcau, jucându-i în cap ca niște mormoloci înfricoșați.

Spinoza aprobă din cap precaut.

— Numele meu este Jacob Mendoza, spuse cel mai înalt. Trebuie să ne primești. Trebuie să-ți vorbim. Acesta e vărul meu, Franco Benitez, pe care tocmai l-am adus din Portugalia. Vărul meu, și Jacob își puse mâna pe umărul lui Franco, e într-o criză.

— Da, răspunse Spinoza. Și?

— Într-o criză profundă.

— Da. Și de ce mă căutați pe mine?

— Ni s-a spus că tu ești cel care ne poate oferi ajutor. Poate singurul.

— Ajutor?

— Franco și-a pierdut credința. Se îndoiește de tot. De toate ritualurile religioase. De rugăciune. Chiar și de prezența lui Dumnezeu. E înspăimântat tot timpul. Nu are somn. Vorbește despre sinucidere.

— Și cine v-a prostit să veniți aici? Eu nu sunt decât un negustoraș care are o mică afacere. Și nu una foarte profitabilă, după cum vedeți. Spinoza arătă spre fereastra prăfuită prin care se vedeau rafturile pe jumătate goale. Rabinul Mortera e îndrumătorul nostru spiritual. La el trebuie să mergeți.

— Am ajuns ieri, și azi-dimineață ne-am propus să facem întocmai. Dar proprietarul nostru, un văr îndepărtat, a fost de altă părere. „Franco are nevoie de ajutor, nu de un judecător”, a spus el. Ne-a povestit că Rabinul Mortera e sever cu cei care se îndoiesc, că el consideră că pe toți evreii din Portugalia care s-au convertit la creștinism îi așteaptă osânda veșnică, chiar dacă au fost siliți să aleagă între convertire și moarte. „Rabinul Mortera nu îl va face pe Franco decât să se simtă și mai rău.

Mergeți la Bento Spinoza. El e înțelept în astfel de probleme”, așa a zis.

— Ce vorbe sunt acestea? Eu sunt doar un simplu negustoraș...

— El susține că dacă n-ai fi fost obligat să intri în afaceri din cauza morții fratelui tău mai mare și a tatălui tău, ai fi fost următorul mare rabin al Amsterdamului.

— Trebuie să plec. Am o întâlnire.

— Mergi la slujba de Sabat de la sinagogă? Da? Și noi. Îl duc pe Franco, căci trebuie să revină la credință. Putem merge cu tine?

— Nu, mă duc la un alt fel de întâlnire.

— Ce fel de întâlnire? întrebă Jacob, dar apoi imediat își înghiți vorba. Îmi pare rău. Nu-i treaba mea. Eventual ne putem întâlni mâine? Ești dispus să ne ajuți în ziua de Sabat? E voie, căci aceasta e o *mitzvah*, o poruncă. Avem nevoie de tine. Vărul meu este în pericol.

— Interesant. Spinoza clătină din cap. N-am mai auzit de o astfel de cerere. Îmi pare rău, dar te înșeli. Nu am nimic de oferit.

Franco, care privise în pământ cât vorbise Jacob, își ridică acum ochii și vorbe pentru prima dată:

— Îți cer puțin, doar câteva vorbe cu tine. Poți să refuzi tu un frate evreu? E datoria ta față de un călător. Am fost silit să părăsesc Portugalia la fel cum tatăl tău și familia ta au trebuit să fugă, să scape de Inchiziție.

— Dar ce pot eu să...

— Tatăl meu a fost ars pe rug cu numai un an în urmă. Crima sa? S-au găsit pagini din Tora îngropate în grădina din spatele casei noastre. Fratele tatălui meu, tatăl lui Jacob, a fost ucis la scurt timp după aceea. Am o întrebare. Gândește-te la această lume, în care un fiu trebuie să miroasă carnea arsă a tatălui său. Unde este Dumnezeu care a creat o astfel de lume? De ce îngăduie astfel de lucruri? Mă poți învinui că întreb asta? Franco îl privi stăruitor în ochi pe Spinoza câteva clipe și apoi continuă:

Cu siguranță că un om ce poartă numele de „binecuvântat“, *Bento* în portugheză și *Baruch* în ebraică, nu va refuza să discute cu mine.

Spinoza aprobă solemn.

— Voi discuta cu tine, Franco. Mâine la prânz?

— La sinagogă? întrebă Franco.

— Nu, aici. Hai să ne întâlnim aici, la prăvălie. Va fi deschis.

— La prăvălie? Deschis? sări Jacob. Și Sabatul?

— Fratele meu mai mic, Gabriel, reprezintă familia Spinoza la sinagogă.

— Dar în Tora cea sfântă, insistă Jacob, ignorându-l pe Franco, care-l trăgea de mânecă, scrie că e voia lui Dumnezeu să nu lucrăm în ziua de Sabat, că trebuie să petrecem această zi sfântă aducându-I rugăciuni și ascultându-I poruncile.

Spinoza se întoarce și vorbește încet, ca un profesor unui tânăr elev:

— Spune-mi, Iacob, crezi că Dumnezeu este atotputernic?

Jacob dădu din cap aprobator.

— Că Dumnezeu este perfect? Autosuficient?

Jacob fu iarăși de acord.

— Atunci cu siguranță vei fi de acord că, prin definiție, o ființă perfectă și suficientă nu are nevoi, lipsuri, poftă, dorințe. Nu-i așa?

Jacob se gândi, ezită, iar apoi aprobă din cap prudent. Spinoza observă un început de zâmbet pe chipul lui Franco.

— Atunci, continuă Spinoza, eu susțin că Dumnezeu nu are nicio dorință cu privire la *cum*, sau chiar la *dacă* Îl slăvim. Permite-mi, așadar, Jacob, să-l iubesc pe Dumnezeu în felul meu.

Franco făcu ochii mari. Se întoarce spre Jacob parcă pentru a spune:

— Ai văzut, ai văzut? Țsta e omul pe care îl caut!

CAPITOLUL DOI

Reval, Estonia — 3 mai 1910

Ora: 16.00

Locul: O bancă de pe holul principal, în fața biroului directorului Epstein de la Petri-Realschule

Pe bancă se frământă Alfred Rosenberg, în vârstă de șaisprezece ani, care nu e sigur de ce a fost chemat în biroul directorului. Alfred are un trup vânjos, ochi de un albastru metalic și un chip germanic bine proporționat; o șuviță de păr castaniu atârnă tocmai în unghiul dorit deasupra frunții. Nu are cearcăne întunecate la ochi — ele vor apărea mai târziu. Își ține bărbia ridicată. Poate că e sfidător, dar pumnii care se strâng și se relaxează arată teamă.

El arată ca oricine și, în același timp, ca nimeni altul. E aproape bărbat, cu o viață întreagă în față. Peste opt ani, va pleca de la Reval la München și va deveni un prolific jurnalist antibolșevic și antisemit. Peste nouă ani, va auzi un discurs impresionant la o întrunire a Partidului Muncitoresc German, ținut de o tânără speranță, un veteran din Primul Război Mondial pe nume Adolf Hitler, iar Alfred se va înscrie în partid la scurt timp după Hitler. Peste 20 de ani va pune jos stiloul și va rânji triumfător terminând de scris ultima pagină a cărții sale, *Mitul secolului XX*. Menită să devină un bestseller și să se vândă în milioane de exemplare, aceasta va furniza o mare parte din fundamentul ideologic al partidului nazist și va oferi o justificare pentru nimicirea evreilor din Europa. Peste 30 de ani, trupele sale vor năvăli într-un mic muzeu olandez din Rijnsburg și vor confisca biblioteca personală a lui Spinoza cuprinzând 151 de volume. Iar peste 36 de

ani, ochii săi încercănați vor părea uimiți și va răspunde dând din cap „Nu” atunci când călăul american de la Nürnberg îl va întreba: „Aveți ceva de spus?”

Tânărul Alfred auzi ecoul unor pași care se apropiau pe coridor și, zărindu-l pe Herr Schäfer, mentorul și profesorul său de germană, sări în picioare pentru a-l saluta. Herr Schäfer se mulțumi să se încrunte și să-și încline discret capul când trecu pe lângă elev și deschise ușa directorului. Dar chiar înainte să intre, ezită, se întoarse spre Alfred și, cu o voce nelipsită de îngăduință, șopti:

— Rosenberg, m-ai dezamăgit, ne-ai dezamăgit pe toți cu decizia ta neînțeleaptă din discursul de aseară. Această decizie neînțeleaptă nu este anulată de faptul că ai fost ales reprezentantul clasei. Chiar și așa, continui să cred că promiți. Vei absolvi în numai câteva săptămâni. Nu te prosti acum.

Discursul electoral din seara precedentă! *A, deci asta era.* Alfred se plesni cu palma peste frunte. *Desigur, de asta am fost chemat aici.* Deși aproape toți cei 40 de colegi ai săi din ultimul an fuseseră acolo — cei mai mulți, germani din țările baltice și doar o mână de ruși, estonieni, polonezi și evrei —, Alfred își îndreptase toate comentariile de campanie către majoritatea germană și le înflăcărase spiritele vorbind despre misiunea de păstrători ai nobilei culturi germane. „Păstrați pură rasa noastră”, le spusese el. „Nu o slăbiți prin uitarea tradițiilor noastre nobile, prin acceptarea ideilor inferioare, prin amestecul cu rasele inferioare.” Poate că ar fi trebuit să se oprească acolo. Dar se lăsase dus de val. Poate că mersese prea departe.

Reveria îi fu întreruptă de deschiderea ușii zdrăhonice, înaltă de trei metri, și de vocea răsunătoare a directorului Epstein:

— Herr Rosenberg, *bitte*, poștește.

Alfred intră și îi văzu pe director și pe profesorul său de germană așezați în capul unei mese lungi din lemn masiv, închis la culoare. Se simțea întotdeauna mic în

prezența directorului Epstein, care avea peste 1,80 m înălțime și ale cărui ținută impunătoare, ochii pătrunzători și barba bogată, bine îngrijită, întruchipau autoritatea.

Directorul Epstein îl invită pe Alfred să se așeze pe un scaun din capul mesei. Acesta era vizibil mai mic decât cele două scaune înalte de la celălalt capăt al mesei. Directorul nu pierdu vremea și intră în miezul problemei.

— Deci, Rosenberg, eu sunt de origine evreiască, nu-i așa? Și soția mea este tot evreică, nu-i așa? Iar evreii sunt o rasă inferioară și nu ar trebui să le predea germanilor? Și, din câte înțeleg, să nu fie în niciun caz ridicați la rangul de director?

Niciun răspuns. Alfred expiră, încercând să se facă cât mai mic în scaunul său, și puse capul în pământ.

— Rosenberg, am descris corect poziția ta?

— Domnule... Ăăă, domnule, am vorbit fără să gândesc. Am făcut aceste observații doar la modul general. Era un discurs electoral și am vorbit în acest fel pentru că asta doreau ei să audă.

Cu colțul ochiului, Alfred îl văzu pe Herr Schäfer lăsându-se în scaun, scoțându-și ochelarii și frecându-se la ochi.

— O, înțeleg. Ai vorbit la modul general? Dar acum iată-mă în fața ta, nu în general, ci în particular.

— Domnule, eu spun doar ceea ce cred toți germanii. Că trebuie să ne apărăm rasa și cultura.

— Iar eu și evreii?

Alfred puse iar capul în pământ, tăcut. Ar fi vrut să privească pe fereastră, aflată la jumătatea mesei, dar îl privi pe director, cu teamă.

— Da, desigur, nu poți răspunde. Poate că limba nu-ți va mai fi la fel de ascuțită dacă îți voi spune că descendența mea și a soției mele e pur germană și că strămoșii noștri au venit în zona baltică în secolul al XIV-lea. Mai mult, suntem luterani practicanți.

Alfred dădu încet din cap.

— Și totuși, ne-ai făcut pe mine și pe soția mea evrei, continuă directorul.

— Nu am spus asta. Am spus doar că au existat zvonuri...

— Zvonuri pe care le-ai răspândit bucuros, pentru propriul avantaj în alegeri. Și spune-mi, Rosenberg, pe ce fapte se bazează zvonurile? Sau vin de nicăieri?

— Fapte? Alfred clătină din cap. Aăă, poate numele dumneavoastră?

— Deci Epstein e un nume evreiesc? Toți cei care se numesc Epstein sunt evrei, asta e? Sau jumătate? Sau doar unii? Sau poate doar unul dintr-o mie? Ce arată investigațiile tale științifice?

Niciun răspuns. Alfred clătină din cap.

— Vrei să spui că, în ciuda educației științifice și filosofice primite la școala noastră, nu te gândești niciodată cum anume știi ceea ce știi? Nu este asta una dintre lecțiile fundamentale ale Iluminismului? Te-am dezamăgit noi? Sau tu pe noi?

Alfred păru consternat. Herr Epstein bătu darabana cu degetele în masa cea lungă, apoi continuă:

— Și numele tău, Rosenberg? Și numele tău este un nume evreiesc?

— Sunt sigur că nu.

— Eu nu sunt atât de sigur. Dă-mi voie să-ți spun câte ceva despre nume. În perioada Iluminismului, în Germania... Directorul Epstein făcu o pauză și apoi se răsti: Rosenberg, știi dumneata când și ce anume a fost Iluminismul?

Aruncând o privire spre Herr Schäfer și cu o voce rugătoare, Alfred răspunde sfios:

— A fost în secolul al XVIII-lea și... și a fost epoca... epoca rațiunii și științei?

— Da, corect. Bun. Lecțiile lui Herr Schäfer n-au fost în van. Ulterior, în același secol, în Germania au fost adoptate măsuri de transformare a evreilor în cetățeni germani,

iar aceștia au fost obligați să aleagă și să plătească pentru nume germane. În cazul în care refuzau să plătească, puteau primi nume ridicole, precum Schmutzfinger sau Drecklecker. Majoritatea evreilor au acceptat să plătească pentru un nume mai frumos sau mai elegant, poate de floare — cum ar fi Rosenblum — sau nume asociate într-un fel cu natura, ca Greenbaum. Și mai populare au fost numele de castele. De exemplu, castelul Epstein avea conotații nobile și aparținuse unei mari familii din Sfântul Imperiu Roman, iar numele acestuia a fost ales adesea de către evreii care trăiau în vecinătatea lui în secolul al XVIII-lea. Unii evrei au plătit sume mai mici pentru nume tradiționale evreiești, cum ar fi Levy sau Cohen. Acum, numele tău, Rosenberg, este, la rândul său, un nume foarte vechi. Dar, de peste un veac, a renăscut. El a devenit un nume evreiesc comun în patria noastră și, te asigur că dacă vei face, când vei face, o excursie prin țară, vei vedea priviri și zâmbete afectate și vei auzi zvonuri despre strămoșii evrei din genealogia ta. Spune-mi, Rosenberg, când se va întâmpla asta, ce le vei răspunde?

— Voi urma exemplul dumneavoastră, domnule, și le voi vorbi despre originile mele.

— Am cercetat personal genealogia familiei mele până în urmă cu câteva secole. Dar dumneata?

Alfred clătină din cap.

— Știi să faci o astfel de cercetare?

Încă o clătinare de cap.

— Atunci, unul dintre proiectele dumitale de cercetare pentru absolvire constă în a învăța detaliile cercetării genealogice și apoi a face o cercetare a propriilor strămoși.

— Unul dintre proiectele mele, domnule?

— Da, vor exista două proiecte, pentru a elimina orice dubiu cu privire la calificarea dumitale de a absolvi, precum și de a fi admis la Institutul Politehnic. După discuția noastră de astăzi, Herr Schäfer și cu mine vom decide cu privire la încă un proiect edificator.

— Da, domnule. Alfred deveni tot mai conștient de precaritatea situației în care se afla.

— Spune-mi, Rosenberg, continuă directorul Epstein, știi că la întrunirea de aseară au fost prezenți elevi evrei?

Alfred aprobă anemic. Directorul Epstein întreabă:

— Și te-ai gândit la sentimentele și la reacția lor față de spusele tale cum că evreii ar fi nevrednici de această școală?

— Cred că întâia mea datorie este față de Patrie și față de protejarea purității măreței noastre rase ariene, forța creatoare a tuturor civilizațiilor.

— Rosenberg, alegerile s-au încheiat. Scutește-mă de discursuri. Răspunde-mi la întrebare. Te-am întrebat despre sentimentele evreilor din public.

— Eu cred că, dacă nu suntem atenți, rasa evreiască ne va doborî. Evreii sunt slabi. Sunt niște paraziți. Inamicul veșnic. Rasa opusă valorilor și culturii ariene.

Surprinși de vehemența elevului, directorul Epstein și Herr Schäfer schimbă priviri îngrijorate. Directorul Epstein continuă.

— Se pare că vrei să eviți întrebarea pe care ți-am adresat-o. Să încerc altfel. Evreii sunt o rasă slabă, parazitară, inferioară?

Alfred dădu aprobator din cap.

— Atunci spune-mi, Rosenberg, cum poate o astfel de rasă slabă să amenințe atotputernica noastră rasă ariană?

În timp ce Alfred încerca să formuleze un răspuns, Herr Epstein continuă:

— Spune-mi, Rosenberg, l-ai studiat pe Darwin la orele lui Herr Schäfer?

— Da, răspunse Alfred, la cursul de istorie al lui Herr Schäfer și, de asemenea, la cursul de biologie al lui Herr Werner.

— Și ce știi dumneata despre Darwin?

— Știi despre evoluția speciilor și selecția naturală.

— A, da, cei mai adaptați supraviețuiesc — selecția naturală. Desigur, ai citit cum se cuvine Vechiul Testament la cursul de religie, nu-i așa?

— Da, la cursul lui Herr Müller.

— Deci, Rosenberg, să luăm în considerare faptul că aproape toate popoarele și culturile — și au fost cu zecile — descrise în Biblie au dispărut. Corect?

Alfred aprobă din cap.

— Poți numi câteva dintre aceste popoare dispărute?

Lui Alfred i se puse un nod în gât:

— Fenicienii, moabiții... și edomiții.

Alfred îl privi pe Herr Schäfer, care aprobă din cap.

— Excelent. Dar sunt toate moarte și dispărute. Cu excepția evreilor. Evreii au supraviețuit. Nu ar susține deci Darwin că evreii sunt cei mai adaptați dintre toți? Mă urmărești?

Alfred îi răspunse cu viteza fulgerului:

— Dar nu prin propria lor forță. Ei au fost paraziți și au tras în jos rasa ariană, împiedicând-o să se adapteze și mai bine. Ei supraviețuiesc doar sugându-ne puterea și aurul și bogăția.

— Aha, deci nu joacă corect, spuse directorul Epstein. Sugerezi că există loc pentru echitate în marele sistem al naturii. Cu alte cuvinte, animalul nobil, în lupta sa pentru supraviețuire, nu trebuie să se folosească de camuflaj sau de vicleșuguri vânătorești? Ciudat, nu-mi amintesc nimic în opera lui Darwin despre echitate.

Alfred, pus în încurcătură, tăcu.

— Ei bine, să lăsăm asta, zise directorul. Să ne gândim la alt aspect. Desigur, Rosenberg, vei fi de acord că rasa evreiască a dat oameni de excepție. Gândește-te la Domnul nostru Isus, care s-a născut evreu.

Din nou, Alfred răspunse rapid:

— Am citit că Isus s-a născut în Galileea, nu în Iudeea, unde trăiau evreii. Chiar dacă unii galileeni au ajuns, în cele din urmă, să practice iudaismul, ei n-aveau nicio picătură de sânge israelit autentic.

— Poftim? Directorul Epstein își aruncă mâinile în aer și se întoarce spre Herr Schäfer întrebând: De unde-i vin ideile acestea, Herr Schäfer? Dacă ar fi fost adult, l-aș fi întrebat ce a băut. Asta predai dumneata la cursul de istorie?

Herr Schäfer negă și se întoarce spre Alfred.

— Cum ți-au venit aceste idei? Spui că le-ai citit, dar nu la ora mea. Ce citești dumneata, Rosenberg?

— O carte nobilă, domnule. *Fundamentele secolului al XIX-lea*.

Herr Schäfer se lovi peste frunte și se prăbuși în scaun.

— Ce-i asta? întrebă directorul Epstein.

— Cartea lui Houston Stewart Chamberlain, răspunse Herr Schäfer. E englez, acum e ginerele lui Wagner. Scrie istorii închipuite, adică istorii pe care le inventează pe măsură ce le scrie.

Se întoarce înapoi spre Alfred.

— Cum ai dat peste cartea lui Chamberlain?

— Am citit o parte acasă la unchiul meu și apoi am mers s-o cumpăr de la librăria de vizavi. Nu o aveau, dar au comandat-o pentru mine. Citesc la ea de o lună.

— Cât entuziasm! Aș vrea să fi fost atât de entuziasmat de textele de la curs, spuse Herr Schäfer, arătând spre rafturile cu cărți legate în piele care căptușeau peretele din biroul directorului. Măcar de un singur text de la curs!

— Herr Schäfer, întrebă directorul, cunoașteți această lucrare, pe acest Chamberlain?

— În măsura în care îmi doresc să cunosc opera oricărui pseudoistoric. Este un popularizator al lui Arthur Gobineau, rasistul francez ale cărui scrieri despre superioritatea fundamentală a rasei ariene l-au influențat

pe Wagner. Atât Gobineau, cât și Chamberlain fac afirmații extravagante despre arienii care au condus mărețele civilizații greacă și romană.

— Au fost cu adevărat mărețe! interveni brusc Alfred. Până când s-au amestecat cu rasele inferioare — evreii, negrii, asiaticii otrăvitori. Apoi, toate aceste civilizații au decăzut.

Atât directorul Epstein, cât și Herr Schäfer fură surprinși că un elev îndrăznește să le întrerupă conversația. Directorul îl privi pe Herr Schäfer ca și cum ar fi fost responsabilitatea acestuia.

Herr Schäfer dădu vina pe elevul său:

— De-ar fi fost atât de activ și în clasă! Se întoarse spre Alfred: De câte ori ți-am spus asta, Rosenberg? Păreai atât de puțin preocupat de educația ta. De câte ori n-am încercat să te provoc să participi la lecturile noastre? Și, dintr-odată, ești înflăcărat de o carte. Ce să înțelegem de aici?

— Poate pentru că n-am mai citit nicio astfel de carte — o carte care spune adevărul despre noblețea rasei noastre, despre cum oamenii de știință au scris în mod eronat că istoria e progresul omenirii, când adevărul e că rasa noastră a creat civilizația tuturor marilor imperii! Nu numai în Grecia și Roma, dar și în Egipt, Persia, chiar și în India. Toate aceste imperii s-au prăbușit doar când rasa noastră a fost otrăvită de rasele inferioare din jur.

Alfred îl privi pe director și îi spuse cu tot respectul de care era capabil:

— Dacă îmi permiteți, domnule, acesta este răspunsul la întrebarea dumneavoastră de mai devreme. Acesta este motivul pentru care nu îmi fac griji cu privire la sentimentele rănite ale câtorva elevi evrei sau ale slavilor, care sunt, de asemenea, inferiori, dar nu atât de organizați precum evreii.

Directorul Epstein și Herr Schäfer schimbară iarăși priviri, acum, în sfârșit, conștienți de gravitatea problemei.

Acesta nu era un simplu adolescent pus pe farse sau impulsiv.

Directorul Epstein spuse:

— Rosenberg, te rog, așteaptă afară. Trebuie să discutăm între patru ochi.